

LIŪDESIO RECEPCIJA

(JONO BILIŪNO PROZOS
INTERPRETACIJA)

THE RECEPTION OF SADNESS
(AN INTERPRETATION OF JONAS BILIŪNAS'
PROSE)

Dainius Vaitiekūnas

Summary

The article surveys the reception of the work of a Lithuanian writer Jonas Biliūnas' (1879-1907) by critics, highlighting the most important transformations in the interpretation of the topic/theme of sadness. Biliūnas is considered the founder of Lithuanian lyrical prose or lyrical narrative. Critics speak about the "Biliūnas tradition" in our prose, mentioning its most significant feature – its sad lyrical narrative. The article discusses attempts to explain the various ways sadness in Biliūnas' prose has been interpreted over the past one hundred years since the author's death. The attempts are contingent on changes in the cultural and ideological context. It is evident that sadness in Biliūnas' oeuvre had been noticed earlier than it was "legitimated" by critics. The topic of sadness was especially difficult for Soviet Lithuanian critics who had to speak of the optimism of progressive writers. Nevertheless, gradually an agreement was reached in the criticism that sadness in Biliūnas' prose may be related to his special kind of philosophy and strategy of narration rather than to the difficult life experiences of the author himself.

Key words: critics, emotion, elegiac, lyrical prose, narrative.

Anotacija

Straipsnyje apžvelgiama Jono Biliūno kūrybos recepcija kritikoje, pažymint svarbesnes liūdesio temos transformacijas. Liūdesys Biliūno kūryboje skaitytojų buvo pastebėtas anksčiau, nei jis buvo „įteisintas“ kritikoje. Kritikoje kalbama apie „biliūnišką tradiciją“ mūsų prozoje minint bene svarbiausią jos požymį – liūdną lyrinį pasakojimą. Biliūnas laikomas lietuvių lyrinės prozos arba lyrinio pasakojimo prozoje pagrindėju. Straipsnyje keliama hipotezė, kad aiškintis, kaip buvo interpretuojamas liūdnumas Biliūno prozoje per pastaruosius šimtą metų nuo autoriaus mirties, reiškia aiškintis kultūrinio ir ideologinio rašytojo kūrybos konteksto pokyčius.

Reikšminiai žodžiai: kritika, emocija, elegiškas, lyrinė proza, pasakojimas.

Neseniai pasirodė į prancūzų kalbą išversti du chrestomatiniai Jono Biliūno kūriniai: *Kliudžiau* ir *Brisiaus galas*¹. Skaitytojai ėmė klausti: kodėl jis taip liūdnai rašo? Klausimas gali pasirodyti ir visai nevykęs, ir vertas dėmesio. Lietuvoje Biliūnas laikomas svarbiausiu lyrinės prozos arba lyrinio pasakojimo prozoje pagrindėju. Kritikoje priimta kalbėti apie „biliūnišką tradiciją“ prozoje minint bene svarbiausią jos požymį – liūdną lyrinį pasakojimą. Tai „neskubraus ritmo ir graudokos vibruojančios intonacijos tradicija“ (Sprindytė, 1989, 144). Kaip buvo interpretuojamas liūdnumas Biliūno prozoje? Kokį atsakymą galima išskaityti šimtą metų lietuvių rašytoje kritikoje apie šį rašytoją?

Liūdesio ieškojimui Biliūno kūryboje didelį poveikį turi biografinio konteksto žinios, beveik mitinis nelaimingo autoriaus įvaizdis. Sunku nustatyti, koks čia yra kritikų ir koks paties autoriaus indėlis, tačiau jo pasakojimų sugestija interpretacijai neabejotina. Antai rašytojo atsiminimuose *Kūdikystės sapnai* yra užrašyta tokia jo motinos pranašystė: „Nebus iš tavęs artojo <...>. Būsi ubagėlis ir duonos negalėsi sau užsidirbti, ir skriaus tave, kaip mažesnijį, visi...“.

¹ Žr. Jonas Biliūnas, „Touché! La fin de Brisius“, (vertė Isabelle Chandavoine-Urbaitis), *Cachiers lituaniens*, nr. 3, 2002.

Jauniausią mūsų prozos klasiką liga pakirto sulaukusį vos dvidešimt aštuonerių metų. Iš trisdešimt keturių Biliūno apsakymų septyni liko nebaigti, o iš keturių jo kritikos straipsnių – du. Liga nutraukė jo patį intensyviausią kelerių metų kūrybinį laikotarpį, atmetė ne vieną ambicingą užmojį, todėl nepavyko baigti universitetinių literatūros studijų, išleisti literatūrinio almanacho *Aitvaras*, pačiam suburti rašytojų draugiją, pabaigti kritikos studiją apie Žemaitę, parašyti monografiją apie Donelaitį, literatūros istoriją... Atrodo, kad būtis laikinumo nuojauta, suvokimas, kad gyvenimas „ant smiltyno pastatytas“, vertė rašytoją skubėti, skatino neatidėliojant apsispręsti, ką rinktis: „Nenorėčiau numirti nepalikęs beletristu“ (Biliūnas, 1981, 342). Jis vadinamas pirmuoju profesionaliu rašytoju mūsų literatūroje, tai yra, specialiai tam besirengusiu Leipzigerio ir Ciūricho universitetuose, gyvenusiu ne tik rašymu, bet ir iš rašymo, iš honorarų ir iš aukų. Spaudos draudimo panaikinimas ir dar kitokios aplinkybės galėjo taip pat nulemti tokį Biliūno apsisprendimą, kuris vertė atsiriboti nuo pradėtos visuomeninės socialdemokratinės veiklos ir rinktis individualią kūrybinę veiklą, vertė pereiti nuo angažuotos, gana tendencingos ankstyvosios kūrybos (apsakymai: *Pirmutinis streikas*, *Be darbo* ir kt.) į estetinių verčių gynėjų gretas. Tai galėjo būti skirtinga nei ankstesnė ligoto Vinco Kudirkos transformacija XIX a. pabaigoje: Kudirka savo plunksną pašventė aktualiems visuomeniniams idealams skelbti. Vienaame savo paskutiniųjų laiškų Biliūnas net išreiškė pritarimą estetizmo Lietuvoje skelbėjui Boleslovui Feliksui Herbačiauskui, kurio esą tik išraiškos būdas vargina, kad reikia nuo poezijos nuvalyti „visus tendencijos ir politikos purvus“ (Biliūnas, 1981, 432). Tuo tarpu laiškuose socialdemokratinė pažiūrų Vincui Kapsukui jis diplomatiškai teisinosi, kad dabar nebegali parašyti „raudonų apsakymėlių“, nes esą atitrūkęs nuo gyvenimo realijų Lietuvoje ir kad labai neturįs sveikatos. Vis dėlto nuo 1904 iki 1907 metų Biliūnas parašo savo žymiausius kūrinius: ne tik minėtuosius *Kliudžiau* ir *Brisiaus galas*, bet ir *Žvaigždė*, *Nemunu*, *Vagis*, *Laimės žiburys*, *Joniukas*, *Piestu-*

pys, Lazda, Ubagas, Liūdna pasaka. Nebaigtame *Atvirame laiške dailiosios literatūros ir kalbos mylėtojas* jis prisipažįsta, kad „liūdnom akim“ žvelgia į gyvenimą, ir kad „jeigu pats daug ko netikiu pamatyti, tai vis tik tikiu, kad ateityje žmonės bus daug geresni ir laimingesni, kaip dabar yra, - kad teisybė, dora ir laisvė galų gale paims viršų<...>“ (Biliūnas, 1980, 39). Vadinasi, individualios būties „čia ir dabar“ perspektyvoje – liūdno akys, o visos žmonijos ateities klausimais svarstant išsakomas tikėjimas, žvelgimas su viltimi.

Augustino Janulaičio pasirašytame nekrologe, skirtame Biliūnui ir 1907 metais išspausdintame *Žarijoje*, tvirtinama, kad „liga darė savo“: „Užsiima liga, atkreipia atydžią į ligonis, ateina į galvą puvimas, iširimas, mirtis. Liūdnumas prašalina iš jo širdies kovos ir kančios džiaugsmą. Vienas pasilieka su savo liga. Narsto tokio žmogaus sielą. Mato jisai nelaimingą, vargų paglemžtą žmogų, mato likimo neteisybę ir skriaudas“ (Janulaitis, 1971, 692). Tais pačiais metais Vaižgantas *Viltyje* prisipažįsta, kad skaitant paskutinį rašytojo laišką jam „ašaros iš akių veržiasi“, ir priduria: „Kaip savo pasakojimuose, taip ir laiškuose atšviečia gryniausia ir teisingiausia Biliūno siela – siela tikro artisto, kurio nei jokia gyvenimo ir politikos srovė nevaliojo suteršti“ (Vaižgantas, 2002, 55). Iškart po Biliūno mirties prasideda nuolatiniai bandymai aiškinti jo kūrybą bei liūdesį joje remiantis sunkiu autoriaus gyvenimu. Ši interpretacinė pastanga yra pati seniausia ir įtakingiausia iki šiol. Vis dėlto būta ir kitokių liūdesio kilmės aiškinimų. Toliau paminėkime tik stambesnes studijas.

Praėjus dešimt metų po rašytojo mirties pasirodė pirmą monografiją apie Biliūną, parašyta to paties Vinco Kapsuko, – *Jono Biliūno biografija* (1917). Joje daugiausia vietos skiriamą autoriaus (kuris, anot Kapsuko, yra „liūdno pasakos“ rašytojas) gyvenimui ir visuomeninei veiklai, o kūryba skaitoma perdėm autobiografiškai, tik kaip to laikmečio atspindys, nelygybės ir išnaudojimo visuomenėje konstatavimas. Tokia ir liūdesio etimologija: „Norint Biliūnas atsitolino nuo partijos, ieškojo vietos, kur jo siela galėtų pasilsėti,

bėgo nuo gyvenimo, ausis kimšosi, kad negirdėtų jo vaitojimų, vienok jie nuolat jį lydėjo. Tą liūdnąją pasaką pagimdė ta „ašarų pakalnė“, kurioje teko gyventi Biliūnui. Tai dabartinio visuomenės surėdymo vaisius – ir tas nežmoniškas išnaudojimas, ir žmonių tamsybė“ (Kapsukas, 1980, 67). Apie galimą ligos poveikį liūdesiui čia nebekalbama, su liga tiesiogiai susiejamas „smegenų pajėgos“ nykimas, paskatinęs nebeskaityti autorių „iš gamtos mokslų“, mistikoj ieškoti „patenkinimo“, atrasti Dievą. Po dešimties metų Kostas Korsakas parašo panašų liūdesio paaiškinimą: „Biliūno atsiminimai liūdni, liūdna ir tų atsiminimų persunkta jo kūryba. Apysakaitėms temas jis pasirenka dažniausiai graudžias, vaizduojančias vargšų, kenčiančių, nuskriaustųjų sunkią dalį.“ Be to, užsimenama apie ligą kaip liūdesio priežastį: „Nusivylusiam, sergančiam Biliūnui per daug dažnai vaidenosi *memento mori*, lyg toje jo „Liūdnos pasakos“ preliudijoje šiurpus Juozapotos išsekusių akių žvilgsnis. Gyvenimas jam vis dažniau ėmė atrodyti ištisa liūdna pasaka“ (Korsakas, 1979, 198). Kiek vėliau Vincas Mykolaitis-Putinas užsimena apie liūdesį Biliūno kūryboje jau kaip apie rašytojo sąmoningai apgalvotą meninį efektą: „Visiems ji nešė nusiminimą ir nesuprantamą širdies neramumą“ – sako autorius. Bene tai bus vyriausias visos Biliūno kūrybos leitmotyvas. Nesuprantamas širdies neramumas virpa, kaip matėme, daugely jo sukurtų vaizdų, ir jis, matyt, pats ieškojo priemonių jam pabrėžti. Ir „Liūdnos pasakos“ kompozicija, pabaigoje pakartojanti pradžios motyvą, šiam tikslui puikiausiai tinka“ (Mykolaitis-Putinas, 1936, 381-382).

Pirmojo pokario dešimtmečio kritika Lietuvoje pabrėžė tai, kad Biliūnas pirmasis pradėjo vaizduoti revoliucinę darbininkų kovą, sukūrė pirmąjį darbininko paveikslą, padėjo pamatus socialistinės krypties kūriniams, ir panašiai, iškeldami pirmąjį, tendencinės Biliūno kūrybos etapą, o vėlesnį kritikuodami už pernelyg menką idėjinį turinį. Apie liūdesį rašytojo prozoje mažai buvo užsimenama.

Šeštajame dešimtmetyje pastebimi ryškesni poslinkiai Biliūno ir jo liūdesio interpretacijose. Liūdesys, tiesa, tapatinamas su lyriš-

kumu, lyrine nuotaika, atsargiai siejamas su nuoširdumu, su subtiliu žmogaus psichologijos atskleidimu ir humanizmu. Be to, liūdesys dažnokai metaforizuojamas kaip biliūniška intonacija, emociogumas, subjektyvumas. Liūdesiui nurodyti ieškoma kitų, kuo artimesnės reikšmės žodžių. Meilės Lukšienės monografijoje *Jono Biliūno kūryba* (1956) pastebima, kad „rašytojas sąmoningai neslėpė savo subjektyvinio santykio su aprašomuoju gyvenimu, savo personažais. Jis dažnai apgaubia *tam tikra nuotaika* (paryškinta cituojant – *D.V.*) visą kūrinį, leisdamas jai banguoti šalia paties siužeto sudaromo išpūdžio. Šis lyriškumas, kuriamas ir stilistinėmis priemonėmis, ir tam tikru paveikslų, peizažų komponavimo būdu, stipriai veikia mus estetiniu atžvilgiu.“ Taigi pastebima, kad rašytojas savo vėlyvoje kūryboje siekia „emocinio nuspalvinimo“ dėl meninio efekto, dėl poveikio adresatui, dėl sugestijos. Šioje monografijoje buvo reabilituota vėlyvoji Biliūno kūryba, kuri, kaip nedviprasmiškai teigiama, peraugo vadinamo „kritinio realizmo“ estetika, visų pirma, savo tam tikru impresionizmu, vyraujančia emocija, išpūdžiu kūrinyje. Buvo pabrėžta, kad „pergyvenimo realumas – pagrindinis Biliūno meninio metodo bruožas“ (Lukšienė, 1956, 436).

Kazio Umbraso apybraižoje *Jonas Biliūnas* (1956) be įprasto pokarinei kritikai ieškojimo, kaip Biliūnas moka džiaugtis „liaudies“ gyvenimu ir skleisti socialdemokratines idėjas, taip pat neapėinama ir liūdesio tema. Tiesa, apie ją užsimenama epizodiškai, siejant vos su vieno ar kito kūrinio vaizduojamuoju pasauliu, bet užsimenama ne tik kaip apie socialinės kritikos priemonę, tarsi natūralią vaizduojant nelaimės „išnaudotojiškoje santvarkoje“, bet ir kaip apie universalią žmogaus būseną, nebūtinai susijusią su istoriniu kontekstu. Tvirtinama, kad Biliūno prozoje „vaizduojamos nelaimės ir vargai, piešiami nelaimingi darbo žmonių likimai yra labai būdingi išnaudotojiškai visuomenei“, ir čia pat pažymima, kad jo apsakymai „ne tik atskleidžia esminius kapitalistinės santvarkos bruožus, bet tampa, nenustodami savo konkretumo, būdingais ir giliais apskritai skriaudos ir skausmo pavaizdavimais.

Tai ir sudaro Biliūno apsakymų nesenstančią vertę bei reikšmę“ (Umbrasas, 1956, 19).

Irena Kostkevičiūtė studijoje *Kritinis realizmas lietuvių prozoje XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje* (1956) prieina prie panašios išvados, kaip ir Lukšienė bei iš dalies Umbrasas, apie liūdesio vertę Biliūno kūryboje: „Daugeliu atvejų J. Biliūno kritinio realizmo poveikis ir glūdi jo emocionalume ir lyrizme“ (Kostkevičiūtė, 1956, 335–336). Ji dar atviriau polemizuoja su tendencingu Biliūno aiškinimu apeinant liūdesį ir įrodinėja, jog „aiškinti rašytojo kūryboje objektyviąją kurio nors vaizduojamojo reiškinių prasmę ir ignoruoti, neįvertinti jame glūdinčio autoriaus subjekto – jo emocionalumo ir lyrizmo – reikštų nuskurdinti J. Biliūno realizmą ir nepaisyti jo kriticizmo savitumo“ (Kostkevičiūtė, 1956, 348–349). Autorės, kaip ir kitų minėtų šešto dešimtmečio kritikų, argumentacijoje jaučiama oficiali to meto retorika (kiti pavyzdžiai: svarstymai apie „lyrinį kritinio realizmo pobūdį“, emocinę „objektyvaus“ vaizdo potekstę ir pan.), pastanga liūdesį įvardyti netiesiogiai, siekiant pagrįsti ir tokios kūrybos teisę į realizmą, „humanizmą“, santvarkos kritiką... Vis dėlto tokiais laikmečio padiktuotais ideologiniais štais imama su įkarščiu svarstyti liūdnosios Biliūno kūrybos meniškumo byla. Taip – lyg netiesiogiai, iš tolo – pradedamas įteisinti Biliūno liūdesys pokarinės sovietinės Lietuvos kritikoje, privalėjusioje pastebėti „pažangių“ rašytojų optimizmą.

Aštuntajame dešimtmetyje Biliūno šimtųjų gimimo metinių minėjimas buvo dar viena proga grįžti prie liūdesio temos. Tuo metu „gaudi elegiška nuotaika“ atvirai siejama su autoriaus originalumu ir naujuoju lyriškumu (Šalčiūtė, 1977, 84), tiesiai kalbama apie tai, kad „jo prozoje sukurtas pasaulis pilnas gaudulio ir elegiškos nuotaikos“ (Vanagas, 1978, 256), kad „skausminga minorinė tonacija <...> būdinga daugeliui J. Biliūno kūrinių“ (Stonys, 1979, 141). Visa tai net buvo imta aiškinti kaip XIX amžiaus humanistinių idealų krizės padariniai. Aštuntą dešimtmetį pasirodę fundamentalieji Alberto Zalatoriaus veikalai apie lietuvių apsakymą ir novelę (*Lietuvių ap-*

sakymo raida ir poetika ir XX amžiaus lietuvių novelė) teigia, kad su vėlyvąja Biliūno kūryba (laikoma brandžiausia jo kūrybos dalimi) prasidėjo didelės permainos lietuvių literatūroje: nuo Biliūno kildinama modernioji lietuvių proza. Anot Zalatoriaus, Biliūnas – „jau XX amžiaus žmogus, kuris pasaulį suprato kitaip negu Žemaitė ar Lazdynų Pelėda <...> Į Biliūno mąstymą jau prasiskverbė reliatyvizmas, kuris prislopino kategoriškumą, griežtą reiškinių klasifikavimą, išklubino pastovią ribą tarp gėrio ir blogio, gimdė abejones, niuansus“ (Zalatorius, 1971, 297). Zalatorius Biliūno pasakotoją, o ir personažą, nedviprasmiškai apibūdina kaip nuoskaudos ir sielvarto skelbėją, susiedamas jį su „biliūniška gyvenimo koncepcija“, pagal kurią grubi jėga ir prievarta savaime kėsina į jautrias ir be teises natūras, o kančia, ir be jos tiesioginių priežasčių, yra neišvengiamybė pasaulyje. Zalatorius suabejoja ir revizuoja tokius Biliūno prozos apibūdinimus kaip kritinis realizmas, psychologizmas, kovingumas ir pan. Jo teigimu, „jautrus, bet stoviškas požiūris į pasaulį yra ta išsigelbėjimo sala, kurią autorius susiranda ir pasiūlo skaitytojui“ (Zalatorius, 1980, 83).

Devintojo ir dešimtojo dešimtmečio Biliūno liūdesio interpretacijose mėginama naujai ir tiksliau suvokti ryšį su istoriniu kontekstu bei autoriaus gyvenimu. Dėmesys perkeliamas nuo papasakotos istorijos į patį pasakojimo aktą, jo būdą. Sauliaus Žuko prisipažinimu, skaitant Biliūną „neapleidžia išpūdis, kad svarbiausias, gal ne visuomet įsisąmonintas autoriaus tikslas – savų dvasinių kolizijų, pajautų išreiškimas. Tai nėra koks kraštutinis individualizmas, Biliūno pasaulėžvalga, tragiškas jo gyvenimo kelias tipizuoja, simbolizuoja XIX amžiaus pabaigos – XX amžiaus pradžios iš liaudies kilusios inteligentijos materialinę ir dvasinę situaciją, jo keliamos ir svarstomos problemos yra realios. Šitoks žemės grubumą po kojomis juntantis autorius savianalize, saviraiška detalizuoja, argumentuoja, sušildo savuoju patyrimu aktualią to meto problematiką, netgi ideologinius ginčus“ (Žukas, 1995, 269-270).

Algimantas Radzevičius taip reziumuoja pokyčius interpretuo-

jant Biliūno kūrybą: „J.Biliūno kūryboje ypač akivaizdi užuojautos, gailesčio ir atlaidos nuostata pokario metais buvo laikoma abejotina ar net atmetina. Šiandienė lietuvių literatūrologija jau pripažįsta, kad jautri ir tauri autoriaus širdies byla yra labai prasminga“ (Radzevičius, 1990, 206). Jis siūlo sieti šio autoriaus „lyrinį dramatiškumą“ ne tiek su realistinės, kiek su sentimentalistinės literatūros kontekstu.

Nuo naujai lokalizuoto liūdesio biografiniame ir istoriniame kontekste vis dažniau Biliūno tyrimuose einama prie liūdesio poetikos aiškinimo. Vytautas Kubilius netgi pastebi, jog nuotaika Biliūno kūrinyje gali neturėti jokių regimų priežasčių, ji „ateina pati“ ir tuomet viskas – ir peizažas, ir fabula – jai paklūsta (Kubilius, 1989, 66). „Pirmą kartą lietuvių prozos sandaroje emocinis santykis su objektu darosi reikšmingesnis už patį objektą, o pasakotojo figūra gilesnė ir įdomesnė už vaizduojamus personažus“ (Kubilius, 1989, 70). Būtent pagal pasakotojo nuotaikos demonstravimą ir jos maskavimą Kubilius išvelgia esminį skirtumą tarp griežtos kompozicijos Biliūno ir Guy de Maupassant'o novelių (žr. Kubilius, 1983, 297-301).

Poslinkius kritikoje apie Biliūno kūrybą galima apibūdinti ir kaip akcento perkėlimą iš autoriaus į pasakotoją. Pavyzdžiui, Sprindytė, anksčiau tą pačią Biliūno *Liūdnos pasakos įžangą Baltasai šešėlis* apibūdino taip: „Prabėgęs laikas nusinešė nebesugrąžinamas vertybes – laisvę, jaunystę. Autoriaus gėla atitinka būsimos fabulinės istorijos esmę. Dramatiška antitezė – „nykstančios jaunos dienos“ – „besiartinantis ruduo gyvenimo“, pabrėžiant tragišką sergančio rašytojo padėtį, yra kūrinio emocinis raktas (paralelė tragiškam Juozapotos likimui)“ (Sprindytė, 1989, 12). Vėliau autorė tą patį tekstą interpretuoja kiek kitaip: „Pasakotojo liga, jo padidėjęs jautrumas ir graudus ateities nujautimas suteikia pasakojimui persmelkiančią lyrinę gaidą“ (Sprindytė, 1996, 115).

Šiuolaikinė kritika imasi aktyviau ieškoti Biliūno kūrybos sąsajų su religiniu, krikščioniškuoju kontekstu ir mitologija (pavyzdžiui, Regimanto Tamošaičio interpretacijose, žr. *Kūrybos studijos ir in-*

terpretacijos, 2002, 169-185). Biliūno liūdesio gramatikos iš naujo mokosi vis kitos skaitytojų kartos.

Išvados

Aiškintis, kaip buvo interpretuojamas liūdnumas Biliūno prozoje per pastaruosius šimtą metų nuo autoriaus mirties, reiškia aiškintis kultūrinio ir ideologinio konteksto pokyčius. Liūdesys Biliūno kūryboje skaitytojų buvo pastebėtas anksčiau nei jis buvo „įteisingas“ kritikoje. Ypač sunki liūdesio tema buvo pokario Lietuvos kritikai, kuri privalėjo kalbėti apie pažangių rašytojų optimizmą. Vis dėlto naujai atrandant liūdesį buvo reabilituota net ir nepakankamai „idėjiška“ ar „kovinga“ Biliūno vėlyvoji – liūdniausioji – kūryba. Pamažu kritikoje buvo prieita sutarimo, kad liūdesys Biliūno prozoje gali būti siejamas ne tik su sunkiais autoriaus išgyvenimais, bet ir su tam tikra jo filosofija bei pasakojimo strategija.

Literatūra

Jonas **Biliūnas**, *Raštai*, t. 2, 1980.

Jonas **Biliūnas**, *Raštai*, t. 3, Vilnius: Vaga, 1981.

Augustinas **Janulaitis**, „Jonas Biliūnas“, *Lietuvių literatūros kritika*, 1 t., Vilnius: Vaga, 1971, p. 690-693.

Vincas **Kapsukas**, *Apie literatūrą*, Vilnius: Vaga, 1980.

Kostas **Korsakas**, „Jono Biliūno kūryba“, In: *Jonas Biliūnas literatūros moksle ir kritikoje*. Sud. A. Paraščiakas, Vilnius: Vaga, 1979, p. 183-202.

Irena **Kostkevičiūtė**, *Kritinis realizmas lietuvių prozoje XIX a. pabaigoje-XX a. pradžioje*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1956.

Vytautas **Kubilius**, *Žanrų kaita ir sintezė*, Vilnius: Vaga, 1986.

Vytautas **Kubilius**, *Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas*, Vilnius: Vaga, 1983.

Kūrybos studijos ir interpretacijos: Jonas Biliūnas. Sud. M. Mikalajūnas, Vilnius: Baltos lankos, 2002.

- Meilė **Lukšienė**, *Jono Biliūno kūryba*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956.
- Vincas **Mykolaitis-Putinas**, *Naujoji lietuvių literatūra*, Kaunas: Humanitarinių mokslų fakultetas, 1936, t. 1.
- Algimantas **Radzevičius**, *Literatūros kryptis*, Vilnius: Mokslas, 1990.
- Jūratė **Sprindytė**, *Lietuvių apysaka*, Vilnius: LLTI, 1996.
- Jūratė **Sprindytė**, *Lyrizmas šiuolaikinėje lietuvių prozoje*, Vilnius: Vaga, 1989.
- Juozas **Stonys**, *Psichologizmas ir lietuvių proza*, Vilnius: Vaga, 1979.
- Aleksandra **Šalčiūtė**, *Jonas Biliūnas: gyvenimo ir kūrybos apybraiža*, Kaunas: Šviesa, 1977.
- Kazys **Umbrasas**, *Jonas Biliūnas*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956.
- Vaižgantas**, *Raštai*, t. 14, Vilnius: LLTI, 2002.
- Vytautas **Vanagas**, *Realizmas lietuvių literatūroje*, Vilnius: Vaga, 1978.
- Albertas **Zalatorius**, *XX amžiaus lietuvių novelė*, Vilnius: Vaga, 1980.
- Albertas **Zalatorius**, *Lietuvių apsakymo raida ir poetika*, Vilnius: 1971.
- Saulius **Žukas**, *Žmogaus vaizdavimas lietuvių literatūroje*, Vilnius: Baltos lankos, 1995.